

9. *Дератани Н. Ф.* Хрестоматия по античной литературе : в 2 т. / Н. Ф. Дератани, Н. А. Тимофеева. – М. : Просвещение, 1965. – Т. I. Римская литература. Для высших учебных заведений. – 679 с.
10. *Шершеневич Г. Ф.* Авторское право на литературные произведения / Г. Ф. Шершеневич. – Казань : Типография Императорского Университета, 1891. – 313 с.
11. *Законы Дванадцати таблиц* [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://uk.wikipedia.org>.
12. *Грейгъ О.* Тайная доктрина Третьего Рейха, или Во что верил Адольф Гитлер / О. Грейгъ. – М. : Эксмо ; Алгоритм, 2009. – 400 с.

Опольська Н. М. Генезис права на свободу творчості в Стародавньому Римі

У статті досліджується історія розвитку права на свободу творчості у Стародавньому Римі. Автор розглядає становлення змісту права на творчість, його обмежень на основі дослідження джерел права, історико-правових пам'яток, результатів творчої діяльності. Доведено, що творча діяльність у Стародавньому Римі була вільною від обмежень жрецтва. Визначено особливості розвитку права на свободу творчості. Встановлено, що результат творчої діяльності та її матеріальний носій розглядалися як одне ціле.

Ключові слова: право на творчість, свобода творчості, розвиток творчої діяльності, авторське право.

Опольская Н. М. Генезис права на свободу творчества в Древнем Риме

В статье исследуется история развития права на свободу творчества в Древнем Риме. Автор рассматривает становление содержания права на творчество, его ограничений на основе исследования источников права, историко-правовых памятников, результатов творческой деятельности. Доказано, что творческая деятельность в Древнем Риме была свободной от ограничений жречества. Определены особенности развития права на свободу творчества. Установлено, что результат творческой деятельности и ее материальный носитель рассматривались как одно целое.

Ключевые слова: право на творчество, свобода творчества, творческая деятельность, авторское право.

Opolska N. Genesis of the right to freedom of creation in Ancient Rome

The article examines the history of the freedom of creativity in ancient Rome. The author examines becoming the content of the right to create, its limitations based on the study of sources of law, historical and legal sights, the results of creative activity in ancient Rome. It is proved that the Roman civilization played a crucial role in the making of freedom to create. Despite the fact that it did not have legislative provisions, the Romans formed the basis for this. It was concluded that because of the struggle patricians and plebeians have access to the latest law on scientific knowledge, and art became free. Knowledge that long kept secret priesthood, were the basis of social development.

Key words: the right to work, freedom of work, creativity, copyright.

УДК 342.721: 347.171 (477) (043.2)

*Наталія Василівна Пильгун,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
Національного авіаційного університету,
кандидат юридичних наук, доцент
Ольга Олегівна Бузун,
студентка
Навчально-наукового Юридичного інституту
Національного авіаційного університету*

**ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ СПІВВІДНОШЕННЯ ПРАВА
НА СВОБОДУ ПЕРЕСУВАННЯ
ТА ПРАВО НА ВІЛЬНИЙ ВИБІР МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ В УКРАЇНІ**

Питання співвідношення права на свободу пересування та право на вільний вибір місця проживання в Україні є актуальним і водночас вагомим на сучасному етапі як для українців, так і для всієї світової спільноти. Право на свободу пересування займає ключове місце в системі конституційних прав людини, його значення полягає в тому, що воно безпосередньо впливає на можливість реалізувати особою своє право на свободу пересування.

У юридичній науці постає питання про те, що право людини на вільний вибір місця проживання є одним із визначальних у системі права і свобод та поруч із правом на свободу пересування закріплюється на конституційному рівні країн Європи. Незважаючи на низку позитивних змін у законодавстві України, яке регулює право на свободу пересування та право на вільний вибір місця проживання, права переселенців, все ще спостерігається багато дискусій та суперечностей щодо самого поняття і змістовності частини щодо прав переселенців стосовного цього питання.

Головною метою статті є аналіз поняття права на вільний вибір місця проживання, особливостей його законодавчого закріплення в Україні, а також співвідношення понять «місце перебування», «місце проживання», «право на місце проживання», а також дослідження поняття права на свободу пересування, аналіз термінологічних особливостей, що закріплені на законодавчому рівні. Серед науковців сутність і проблеми прав на свободу проживання та прав на вільний вибір місця проживання дослі-

джували такі вчені, як М. Анісімова, С. Бритченко, О. Динько, С. Максименко, І. Михайлишин, С. Чехович та ін.

Питання про право на свободу пересування та право на вільний вибір місця проживання регулюється Законом України від 11 грудня 2003 р. «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» (далі – Закон) [1]. Відповідно до ст. 3 вільний вибір місця проживання чи перебування – це право громадянина України, а також іноземця та особи без громадянства, які на законних підставах перебувають на території України, на вибір адміністративно-територіальної одиниці, де вони хочуть проживати чи перебувати; свобода пересування – це право громадянина України, а також іноземця та особи без громадянства, які на законних підставах перебувають в Україні, вільно та безперешкодно за своїм бажанням переміщатися по території України у будь-якому напрямку, у будь-який спосіб, у будь-який час, за винятком обмежень, які встановлюються законом.

Законодавець виокремлює два поняття: «місце перебування» і «місце проживання». У статті 3 Закону також наводяться визначення цих понять. Так, місце проживання означає, що це житло, розташоване на території адміністративно-територіальної одиниці, в якому особа проживає постійно або тимчасово, а місце перебування – це адміністративно-територіальна одиниця, на території якої особа проживає строком менше шести місяців на рік. Тобто за цими термінами ми розрізняємо, що під місцем проживання розуміється житло, а під місцем перебування – адміністративно-територіальна одиниця.

Питання щодо поняття «місце проживання» залишається дискусійним у юридичній науці, оскільки не визначено підхід до цього поняття та його регулювання. Про це свідчить введення терміна у Закон України від 2 вересня 2014 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо переведення садових і дачних будинків у жилі будинки та реєстрації в них місця проживання» [2].

Так, до внесення змін у 2014 р. п. 5 ст. 3 Закону під місцем проживання розуміється певна адміністративно-територіальна одиниця, а не безпосередньо житло. Ця редакція була прийнята законодавцем з огляду на рішення Конституційного Суду України (далі – КСУ): за змістом ст. 24 Конституції України під словосполученням «місце проживання» мається на увазі місце проживання громадян за територіальною ознакою (село, селище, місто чи інша адміністративно-територіальна одиниця), а не конкретне жиле приміщення (будинок, квартири, службова квартира) [3].

Також існувала певна колізія до вересня 2014 р.: редакція п. 5 ст. 3 Закону суперечила положенню ст. 29 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) [4], який визначав, що місце проживання фізичної особи є житло, у якому вона проживає постійно чи тимчасово. Таким чином, існувала розбіжність поняття в Законі, який під місцем проживання визначав адміністративно-територіальну одиницю, та ЦК України – житло, у якому особа проживає.

На сьогодні це питання вирішено, тому в обох нормативно-правових актах визначення місця проживання має однакове значення і є чітко визначене. Варто зауважити, що і в інших законах України згадується визначення місця проживання. Так, у Законі України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [5] під постійним місцем проживання розуміється місце проживання на території якої-небудь держави не менше одного року фізичної особи, яка не має постійного місця проживання на території інших держав протягом необмеженого строку, не обмежуючи таке проживання певною метою, і за умови, що таке проживання не є наслідком виконання цією особою службових обов'язків або зобов'язань за договором. Порівнявши всі наведені вище визначення, можна сказати, що останнє не має чіткої просторової прив'язки [6, с. 34].

Розглядаючи у теорії права право на свободу пересування, можна стверджувати про те, що це складне і багатогранне утворення, що включає в себе такі поняття, як «свобода», «свобода пересування», «право на свободу», які, на перший погляд, схожі, та кожне з них має своє значення і трактування, де і розкривається їх сутність та зміст.

Значення «свобода» можна розуміти у широкому та вузькому розумінні. У більш широкому значенні – це загальний стан людини, її соціальний статус; у вузькому – можливість людини вчиняти ті чи інші певні дії в межах, встановлених правом [7, с. 65].

Досліджуючи та аналізуючи працю І. Алешкова, слід зазначити, що термін «свобода пересування» тісно пов'язаний не тільки з категорією «свобода», а й із поняттям «пересування». Сам термін «пересування» розуміється у двох значеннях: у широкому – як вміння пересуватися й організувати свою діяльність раціональними способами, використовуючи найбільш ефективні засоби, та у вузькому значенні – як безпосередньо переміщення з одного місця в інше [8, с. 14–15].

Як відомо, в Україні право на свободу пересування гарантується та закріплюється у Конституції України, Законі і Законі України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України» [9]. Відповідно до ст. 33 Основного Закону кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, гарантується свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України; гарантується свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно

залишати територію України, за винятком обмежень, які встановлені законом. Як відомо, громадянин України не може бути позбавлений права в будь-який час повернутися в Україну.

У законодавстві України можна виокремити три розуміння права на свободу пересування:

- право громадян України, іноземців і апатридів вільно пересуватися в межах території України;
- право громадян України, іноземців і апатридів вільно залишати територію України;
- право громадян України в будь-який час повернутися в Україну.

Аналізуючи наведене вище, актуальним є питання про те, чи дійсно відносяться згадані можливості до прав чи свобод людини. Оскільки певна суперечність і неоднозначність закладена в самій назві «право на свободу пересування».

Слід зазначити, що в Конституції України чітко не розмежовано поняття «право» та «свобода». Термін «право» застосовується тільки відносно вільного залишення території України, щодо пересування законодавець застосовує термін «свобода», а відносно вільного вибору місця проживання взагалі не використав жодного з указаних термінів [10, с. 95].

Досить довго на юридичній арені звучить питання про те, чи свобода пересування і вільний вибір місця проживання відносяться до категорій прав і свобод. Воно залишається дискусійним і мало дослідженим.

В Україні у 2014–2016 рр. продовження бойових дій між Збройними силами України (далі – ЗСУ) та збройними формуваннями так званих «Донецької Народної Республіки» (далі – ДНР) і «Луганської Народної Республіки» (далі – ЛНР) являють собою пряму загрозу для мирного населення Луганської та Донецької областей (далі – Донбас). Тому потрібно було б більш чітко, детально та об'єктивно вирішувати питання на законодавчому рівні, врегулювати їх і на рівні держави стосовно права на свободу пересування та права на вільний вибір місця проживання.

У зв'язку з цим, а також з метою боротьби із загрозами безпеки, пов'язаними з кризою, українська влада прийняла, серед інших заходів, низку заходів, спрямованих на регулювання пересувань у районі проведення антитерористичної операції (далі – АТО) на Донбасі. Зокрема, з метою захисту національної безпеки та громадського порядку Уряд України ввів Тимчасовий порядок, відповідно до якого всі особи, транспортні засоби і вантажі повинні мати спеціальний дозвіл для в'їзду або виїзду з зони конфлікту на Донбасі.

11 січня 2015 р. Служба Безпеки України (далі – СБУ) оголосила про введення Тимчасового порядку здійснення контролю за переміщенням осіб, транспортних засобів та вантажів уздовж лінії розмежування у межах Донецької та Луганської областей (далі – Тимчасовий порядок), який набув чинності 21 січня 2015 р., і регулює питання щодо пересування в районі проведення АТО.

Відповідно до визначеного стану стверджуємо, що Тимчасовим порядком є всі пересування в зону та із зони АТО, повинні проводитися через сім визначених і контрольованих Урядом України контрольно-пропускних пунктів (далі – КПП), розташованих уздовж семи основних коридорів.

Тимчасовий порядок також визначає, що всі особи і транспортні засоби при в'їзді або виїзді із зони АТО повинні мати спеціальний дозвіл, виданий Урядом України.

Дозволи мають видаватися військово-цивільною адміністрацією протягом встановленого 10-денного терміну після подачі заяви. Після цього дозвіл можна забрати на найближчому до лінії розмежування КПП або в РВВС на території, контрольованій Урядом України, а саме: в Дебальцевому, Артемівську, Старобільську, Великій Новосілці та Маріуполі.

Дозволи можуть бути видані на одно- або багаторазовий в'їзд, і в заяві на отримання дозволу повинна бути чітко вказана інформація про маршрут і термін дії дозволу. Заявки на дозвіл повинні містити детальну особисту інформацію, а не лише паспортні дані, а також документи, які обґрунтовують необхідність поїздки.

З метою обробки заяв і видачі дозволів, Тимчасовим порядком було встановлено два нові координаційні органи: Координаційні групи і Координаційні центри. Координаційні групи створені при управліннях (відділах) Міністерства внутрішніх справ України (далі – МВС України) в чотирьох міліцейських відділах, в які можна подавати заяви на отримання дозволу, в той час як Координаційні центри були створені при штабі АТО. Оскільки Тимчасовий порядок був схвалений оперативним штабом з управління АТО, який є спільною організацією, до складу якої входять представники різних структур, таких як СБУ, ЗСУ, МВС України, Національної гвардії України, Державної прикордонної служби України та Державної фіскальної служби України, Координаційні групи складаються з представників різних міністерств і відомств. Ці установи здійснюють окремі елементи контролю відповідно до своїх повноважень.

Тимчасовий порядок дозволяє видачу дозволів з особистих причин, наприклад, смерть родича, але він не включає в себе причину виїзду з міркувань безпеки. У дозволі може бути відмовлено, якщо встановлено, що особа становить загрозу національній безпеці. Тим не менш, у Тимчасовому порядку не

існує встановлених критеріїв для оцінки таких загроз. Не створено конкретних адміністративних або судових процедур, які б дозволили оскаржити в суді відмову у видачі дозволу [11].

Уряд має право контролювати пересування на своїй території для захисту національної безпеки та громадського порядку. Відповідно до міжнародного права всі сторони конфлікту повинні вжити заходів для забезпечення безпеки і захисту мирного населення у районах бойових дій. Це включає в себе можливість для мирних жителів добровільно і швидко залишити райони, охоплені конфліктом, щоб захистити своє життя, а також отримати доступ до основної гуманітарної допомоги. Правила повинні відображати цю вимогу і включати у себе положення про захист прав мирного населення залишити райони, де інтенсивність бойових дій ставить під загрозу їх життя.

Більш того, право на життя, свободу пересування та вибору місця проживання, право покинути місце проживання захищено національним законодавством і міжнародним правом у сфері прав людини.

Стаття 33 Конституції України встановлює, що обмеження свободи пересування можуть бути введені тільки законом. Спостерігачі спеціальної моніторингової місії зазначають, що Тимчасовий порядок не був зареєстрований у Міністерстві юстиції України і його точний статус і сутність залишаються чітко не визначеними.

Конституція та чинне законодавство України у демократичний спосіб регламентують свободу пересування та права на вільний вибір місця проживання. Але закріплені законодавчі норми, втілюючись у щоденне життя, завжди отримують певну адаптацію, пристосування і подальше корегування. Враховуючи те, що в Україні сьогодні є питання анексії території та військового конфлікту, ця проблематика не завжди має «безболісну» імплементацію. Загострення соціальних конфліктів, підбурення сепаратистських настроїв не сприяє швидкій та обґрунтовано-правовій допомозі переселенців. Право на свободу пересування, що включає в себе такі поняття, як «свобода», «свобода пересування», «право на свободу» повинно й надалі удосконалюватися, мати більш чітке, зорієнтоване на людину законодавче регулювання. Україна йде, можливо, й не винятковим, але точно індивідуальним для нашої держави шляхом вирішення питань переміщення, переселення та інших речей, пов'язаних із внутрішньою міграцією українських громадян. Вдале вирішення цих питань дасть можливість сформуванню позитивного іміджу України як для власних громадян, які у такий складний час для нашої держави зможуть мати гарантії згаданих у статті прав та свободи пересування і вільного вибору проживання, так і серед європейських країн для іноземців.

Це наукове дослідження – лише невелика частина розгляду дискусійних питань, яка має загострити увагу науковців і законодавців до вказаної теми, яка на сьогодні є досить актуальною в Україні.

Використані джерела

1. *Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні* : Закон України від 11 грудня 2003 р. № 1382-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1382-15>.
2. *Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо переведення садових і дачних будинків у жилі будинки та реєстрації в них місця проживання* : Закон України від 2 вересня 2014 р. № 1673-VII // Офіційний вісник України. – 2014. – № 78. – Ст. 2226.
3. *Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 45 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень пункту 2 статті 2 Закону України «Про приватизацію державного житлового фонду» (справа про приватизацію державного житлового фонду) від 28 вересня 2000 р.* // Офіційний вісник України. – 2000. – № 40. – Ст. 1709.
4. *Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р.* № 436-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
5. *Про зовнішньоекономічну діяльність* : Закон України від 16 квітня 1991 р. № 959-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/959-12>.
6. *Михайлишин І. В.* Зміст права громадян на вільне пересування та вибір місця проживання / І. В. Михайлишин // *Право і Безпека*. – 2012. – № 3. – С. 32–37.
7. *Олійник А. Ю.* Конституційно-правовий механізм забезпечення основних свобод людини і громадянина в Україні : моногр. / А. Ю. Олійник. – К. : Алерта, 2008. – 472 с.
8. *Алекшова І. А.* Право на свободу передвижения: вопросы теории и практики : дис ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01; 12.00.02 / І. А. Алешкова. – М., 2005. – 172 с.
9. *Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України* : Закон України від 21 січня 1994 р. № 3867-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3857-12>.
10. *Анисимова М. Ф.* Право на свободу передвижения и свободный выбор местожительства в Украине: история, современное состояние и перспективы развития / М. Ф. Анисимова. – Запорожье : Дикое Поле, 2005. – 207 с.
11. *Організація з безпеки та співробітництва в Європі.* Тематичний звіт. Захист мирного населення та свобода пересування в Донецькій і Луганській областях: 6 травня 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.osce.org/uk/ukraine-smm/157021>.

Пильгун Н. В., Бузун О. О. Теоретико-правові аспекти співвідношення права на свободу пересування та право на вільний вибір місця проживання в Україні

У статті досліджується поняття права на свободу пересування, аналізуються окремі термінологічні особливості його законодавчого закріплення в Україні, а також право на вільний вибір місця проживання і його співвідношення з такими поняттями, як «місце перебування», «місце проживання», «право на місце проживання». Розглядається питання, спрямоване на регулювання пересувань у районі проведення антитерористичної операції на Донбасі, а також зазначено та розкрито поняття Тимчасового порядку.

Ключові слова: право на вільний вибір проживання, місце проживання, місце перебування, права людини, свобода пересування, співвідношення прав та свобод людини, Тимчасовий порядок.

Пильгун Н. В., Бузун О. О. Теоретико-правовые аспекты соотношения права на свободу передвижения и право на свободный выбор места проживания в Украине

В статье исследуется понятие права на свободу передвижения, анализируются отдельные терминологические особенности его законодательного закрепления в Украине, а также право на свободный выбор места жительства и его соотношение с такими понятиями, как «место пребывания», «место жительства», «право на постоянное место жительства». Рассматривается вопрос, направленный на регулирование передвижений в районе проведения антитеррористической операции на Донбассе, а также указано и раскрыто понятие Временного порядка.

Ключевые слова: право на свободный выбор проживания, место проживания, место нахождения, права человека, свобода передвижения, соотношение прав и свобод человека, Временный порядок.

Pylhun N., Buzun O. Theoretical – legal aspects of the relationship of the right of the freedom in movement and the right of the free choice of the accommodation in Ukraine

The article reflects the concept of freedom of movement, and also, analyzed some terminological features of its legislative consolidation in Ukraine and moreover, there are some points according to the right of free choice of the accommodation and its connection with such terms as «place of living», «residence», «a right to have a residence». The question is aimed on the regulating the movement in such as in the area of hosting Anti Terroristic Operation in Donbass. Also, there are some clauses which describe and disclose the concept of an interim order.

Key words: the right of the free choice in a question of accommodation, place of living, location, human rights, freedom of movement, the ratio of the rights and freedoms, the interim order.

УДК 340.1

*Ганна Вікторівна Свириденко,
аспірантка відділу теорії держави і права
Інституту держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України*

СУТНІСНІ СКЛАДОВІ МЕХАНІЗМУ ФОРМУВАННЯ ПРАВОМІРНОЇ ПОВЕДІНКИ

Прогресивний розвиток суспільних відносин пов'язується із багатьма чинниками, факторами, умовами, що визначають той чи інший ступінь цивілізаційних зрушень. Не останнє місце в цій площині, безумовно, належить правомірній поведінці.

Історія правового розвитку – це не тільки історія боротьби за права людини, а й утвердження відповідних взаємовідносин: людина – суспільство – держава. Адже сукупність прав людини визначалася її правовим статусом, соціальним становищем [1, с. 239]. Певну роль у цих процесах відіграють інститути демократії, а отже, визнання і встановлення інститутів формальної рівності, що означає новий формат державно-правового розвитку: не людина для держави, а держава для людини.

Політико-правове мислення нового часу виступає проти беззаконня, сваволі, проти держави, що захищає виключно власні інтереси й інтереси деяких владних прошарків.

Ідеї правової держави базуються на визнанні природних невідчужуваних прав людини, які стоять вище держави. Природні права – це своєрідні обмежувачі сваволі з боку державної влади. У них виражається прагнення людства до свободи особистості, справедливості і гуманізму у взаємовідносинах між людьми.

Права людини – це оптимальний баланс суспільних інтересів. Виражені в правах людини свобода і рівність створюють умови, необхідні для всебічного розвитку особистості. У статті 1 Загальної декларації прав людини зазначено: «Всі люди народжуються вільними та рівними у своїй гідності та правах». Принцип рівності – не тільки одна з основних вимог встановлення загальнолюдської справедливості в суспільстві, а й ключова засада сучасного державотворення й правотворення. Цей принцип є однією з фундаментальних конституційних вимог, важливою умовою існування правової держави і громадянського суспільства.

Нині перед гуманітарною наукою поставили історичні завдання по-новому осмислити соціальні реалії переломних епох, поглядів на світ, на явище справедливості в суспільстві. Вони зумовлені необхідністю оновлення і реформування суспільних відносин як на національному, так і міжнародному рівнях.